

Η διαπολιτισμική διάσταση σε σύγχρονες διασκευές κλασικών παραμυθιών: Η περίπτωση του *Rapunzel to the Rescue* της Lucy Rowland (2020)

Αναστασία Σπύρου, Υπ. Διδάκτωρ

anspyrou@uth.gr

Κώστας Μάγος, Αναπληρωτής Καθηγητής

magos@uth.gr

Τασούλα Τσιλιμένη, Καθηγήτρια

tsilimeni@uth.gr

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Τις τελευταίες δύο περίπου δεκαετίες, το ιδεώδες μιας πλουραλιστικής κοινωνίας που βασίζεται στη συμπερίληψη του Άλλου, τον αλληλοσεβασμό και την αλληλοκατανόηση ανάμεσα στους ανθρώπους κάθε κουλτούρας - ιδέες που αποτελούν τη βάση του διαπολιτισμικού μοντέλου διαχείρισης της ετερότητας, φαίνεται να ενσωματώνεται όλο και περισσότερο σε έργα της παιδικής λογοτεχνίας, αντικαθιστώντας σταδιακά το αφομοιωτικό μοντέλο που κυριαρχούσε παλαιότερα. Σε μια προσπάθεια να αποδομήσουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον Άλλο και να εγγράψουν μια νέα, εναλλακτική οπτική στο έργο τους, συγγραφείς και εικονογράφοι παιδικών βιβλίων επιλέγουν να διασκευάσουν δημοφιλή κλασικά παραμύθια, προσδίδοντας στις εκδοχές τους μια διαπολιτισμική διάσταση ως προς το ζήτημα της ετερότητας. Στις διασκευές αυτές, θεματικά και αφηγηματικά μοτίβα των πρωτότυπων αποδομούνται, επαναπροσδιορίζονται ή παραλείπονται εξολοκλήρου και ήρωες σκιαγραφούνται από την αρχή - απαλλαγμένοι από ρατσιστικά στερεοτυπικά χαρακτηριστικά. Το παρόν άρθρο αποτελεί μια σύντομη μελέτη της διαπολιτισμικής διάστασης σε σύγχρονες διασκευές κλασικών παραμυθιών, παρουσιάζοντας ως χαρακτηριστικό παράδειγμα το *Rapunzel to the Rescue* (2020) της Lucy Rowland.

Λέξεις-κλειδιά: Διασκευές, κλασικά παραμύθια, Rapunzel

Abstract

Over the last two decades, the ideal of a pluralistic society that is based upon the inclusion of the Other, the mutual respect and understanding among people from different backgrounds - ideas that form the foundation of multiculturalism, seems to be increasingly embedded in children's literature, replacing the assimilation model that prevailed in the past. In an effort to deconstruct traditional stereotypes and prejudice in

perceiving the Other and embed alternative perspectives in their work, writers and illustrators of children's books create fairy tale retellings with a multicultural twist. In these books, narrative patterns of the original are revisited, reconsidered, reconstructed or altogether omitted, characters are reimagined and redefined, and the importance of being yourself is consistently promoted. This essay briefly examines the nature of the multicultural twist in contemporary fairy tale retellings, presenting the book *Rapunzel to the Rescue* (2020), written by Lucy Rowland, as an example.

Keywords: Adaptations, classic fairy tales, Rapunzel.

Εισαγωγή

Στις αρχές του 19ου αιώνα, οι αδελφοί Γιάκομπ Λούντβιχ Καρλ Γκριμ και Βίλχελμ Καρλ Γκριμ, συλλέκτες λαϊκών παραμυθιών στη Γερμανία, έχοντας αντιληφθεί τη βαθιά επίδραση που ασκεί το παραμύθι στον ανθρώπινο ψυχισμό, αποφασίζουν να χρησιμοποιήσουν παραμύθια της συλλογής τους ως πρώτη ύλη προκειμένου να εγγράψουν σε αυτά ιδέες και αντιλήψεις για τη ζωή και τον άνθρωπο προσαρμοσμένες στις επιταγές της εποχής τους. Το 1812 εκδίδουν τον πρώτο τους τόμο παραμυθιών υπό τον τίτλο *Παιδικά και Οικογενειακά Παραμύθια*, για να συνεχίσουν με άλλους έξι τόμους (συνολικά 211 παραμύθια), συνδέοντας τελικά το όνομά τους με το συγκεκριμένο είδος λογοτεχνίας όσο ελάχιστοι ανά τον κόσμο.

Δυο αιώνες μετά, μια άλλη γενιά συγγραφέων δανείζεται υλικό από το ογκώδες έργο των αδελφών Γκριμ και άλλων δημοφιλών παραμυθιάδων, για να φέρει στο φως τις δικές της διασκευές. Σε αυτές, μοτίβα που θεωρούνται πλέον αναχρονιστικά, παραλείπονται ή μεταπλάθονται και νοηματοδοτούνται εκ νέου, η πλοκή διαφοροποιείται, ήρωες και ηρωίδες επινοούνται από την αρχή, και δευτερεύοντα στοιχεία έρχονται σε πρώτο πλάνο, με απώτερο σκοπό την εγγραφή νέων αξιών σε μια ιστορία, συμβατών με το πνεύμα της εποχής.

Κοινό χαρακτηριστικό στα έργα αυτά είναι μια συστηματική προσπάθεια να αποδομηθούν κοινωνικά κατασκευασμένες, στερεότυπες αντιλήψεις για τη ζωή και τον άνθρωπο, με τις οποίες πολλά κλασικά παραμύθια είναι διαποτισμένα, αλλά και να ενθαρρυνθεί το παιδί-αναγνώστης να γνωρίσει και να κατανοήσει την κουλτούρα του Άλλου. Στις εν λόγω διασκευές, η στερεοτυπική εικόνα του Άλλου ως «κατώτερου όντος» καταρρίπτεται και αντικαθίσταται από την εικόνα ενός ανθρώπου που έχει με το παιδί-αναγνώστη περισσότερα κοινά από όσα εκείνο φαντάζεται. Την ίδια στιγμή, ένα παιδί που είναι μέλος μειονοτικής ομάδας, ερχόμενο σε επαφή με τις ιστορίες αυτές, έχει την ευκαιρία να αναγνωρίσει τον εαυτό του μέσα στις σελίδες του, να ταυτιστεί με ήρωες που βρίσκονται σε παρόμοια συνθήκη, και να νιώσει περήφανο για την ταυτότητά του.

Σε έναν κόσμο που μεταμορφώνεται ταχύτατα μέσα από τις αθρόες μετακινήσεις των ανθρώπων, τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και, κατ' επέκταση, της επικοινωνίας, οι συγγραφείς των διασκευών αυτών, έχοντας ως αφετηρία το

κλασικό παραμύθι - ένα προσιτό, οικείο και εύπλαστο υλικό - αναλαμβάνουν να αποδυναμώσουν στερεότυπα και προκαταλήψεις που υπονομεύουν τις αρμονικές σχέσεις των ανθρώπων και να προβάλλουν διαπολιτισμικά ιδεώδη.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια σύντομη μελέτη των σύγχρονων διασκευών κλασικών παραμυθιών με διαπολιτισμική διάσταση. Στο πλαίσιο αυτό, το βιβλίο *Rapunzel to the Rescue* (2020) της Lucy Rowland, σε εικονογράφηση της Katy Halford, παρουσιάζεται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Από το κλασικό παραμύθι στις σύγχρονες διασκευές παραμυθιών με διαπολιτισμική διάσταση

Αποτελώντας το πλέον πρόσφορο έδαφος για τους εν δυνάμει διασκευαστές, το παραμύθι επιστρέφει στην επικαιρότητα, με τους σύγχρονους αφηγητές να εστιάζουν περισσότερο στην κοινωνική χρησιμότητα της πρακτικής τους, αποφεύγοντας να ενδώσουν στην «αρχαϊζουσα νοσταλγία» (Ζαν, 1996:18), που χαρακτήριζε παλαιότερες διασκευές. Αναφερόμενη στις διασκευές κλασικών παραμυθιών, η Γαβριηλίδου (2013) επισημαίνει ότι τα παραμύθια είναι το πλέον κατάλληλο υλικό, όταν σκοπός είναι η αμφισβήτηση ή η επανερμηνεία μιας παραδοσιακής αντίληψης και η ανάδειξη νέων ιδεολογικά νοημάτων, καθώς «κάθε απόκλισή τους από το προβλέψιμο, από τις αντιλήψεις που τα περιβάλλουν, από τις παραδοσιακές διδαχές και από τις συγκεκριμένες αφηγηματικές τεχνικές, με τις οποίες χρόνια τώρα τα κλασικά παραμύθια αναπαράγονται, ανασηματοδοτεί, ανατρέπει ή προσθέτει επιπλέον ερμηνευτικές δυνατότητες». Με αυξανόμενο ρυθμό από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '90, συγγραφείς που στόχο έχουν να ευαισθητοποιήσουν τον αναγνώστη απέναντι σε στερεότυπα και προκαταλήψεις των κλασικών κειμένων, προχωρούν σε αποδόμησή τους μέσα από ευφάνταστες διασκευές όπως η σειρά παραμυθιών με τίτλο *Πολιτικώς Ορθά Παραμύθια (Politically Correct Bedtime Stories)* του Τζέιμς Φιν Γκάρνερ που κυκλοφόρησε το 1995. Στη συλλογή αυτή, όπως και σε άλλα λογοτεχνικά έργα που αναδύονται μέσα από την ιδέα της πολιτικής ορθότητας, ο Γκάρνερ προχωρά σε αφηγήσεις κλασικών παραμυθιών απαλλαγμένες από ρατσιστικές προκαταλήψεις και στερεότυπα του παρελθόντος, ενώ λέξεις ιδεολογικά φορτισμένες αντικαθίστανται συστηματικά με άλλες ηπιότερες. Σε διασκευές «πολιτικώς ορθές», το κείμενο του πρωτότυπου προσαρμόζεται στα σύγχρονα δεδομένα - ορισμένα μοτίβα παραλείπονται, άλλα τροποποιούνται και νέα στοιχεία προστίθενται. Όπως σημειώνει η Κώτσιου (1995), στο βιβλίο του Γκάρνερ συνήθη στερεότυπα αποδυναμώνονται, η πλοκή διακλαδώνεται με απρόβλεπτους τρόπους, ενώ ήρωες αλλάζουν ρόλους και αποποιούνται ιδιότητες - όλα τα παραπάνω στη βάση της πολιτικής ορθοφροσύνης, η οποία επιτάσσει το σεβασμό απέναντι στην όποια ιδιαιτερότητα.

Παρόλο που κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι καθώς ένα παραμύθι μεταπλάθεται, αλλοιώνεται η μορφή και το περιεχόμενο που το κατέστησαν «κλασικό», σχετική βιβλιογραφία φέρνει στο φως ισχυρά επιχειρήματα υπέρ της διασκευής των κλασικών παραμυθιών. Σύμφωνα με την Eisfeld (2014), η διασκευή επεκτείνει μια

παλαιότερη ιστορία πέρα από τα αρχικά της όρια και της δίνει ένα νέο σχήμα, διατηρώντας ωστόσο *άθικτο* τον πυρήνα της. Οι δυνατότητες και οι προοπτικές κατά τη διαδικασία της διασκευής είναι απεριόριστες. Με εργαλείο τη δημιουργική φαντασία, κάθε εν δυνάμει διασκευαστής είναι σε θέση να μετατρέψει και την πιο απλή ιστορία σε σύνθετη και πολυδιάστατη, εγγράφοντας σε εκείνη έναν πλούτο νέων νοημάτων που σχετίζονται με κρίσιμα ζητήματα της εποχής. «Οι ιστορίες της λαϊκής παράδοσης είναι σκόπιμο να επαναγράφονται, απαλλαγμένες ωστόσο από αρχαϊκές και ξεπερασμένες ιδέες», αναφέρει η Κανατσούλη (2008:90) - μια θέση που εκφράζουν επίσης οι Stephens & Mc Callum (1998), οι οποίοι συμπληρώνουν ότι δεν μπορούμε να παραβλέψουμε πως οι μετα-αφηγήσεις (διασκευές, παραλλαγές κ.α.), διατηρούν ζωντανές αυτές τις ιστορίες, προστατεύοντας τις από το να σβήσουν στη λήθη μέσα στο πέρασμα του χρόνου.

Σήμερα, οι διασκευές κλασικών παραμυθιών θέτουν σε αμφισβήτηση παραδοσιακά αφηγήματα και αντιλήψεις που θεωρούνται εδραιωμένες στην ανθρώπινη συνείδηση και καλούν το παιδί-αναγνώστη να σταθεί κριτικά απέναντι στο υλικό αυτό, προχωρώντας σε διακειμενικές συνδέσεις. «Πέρα από την όποια κριτική που θα μπορούσε να ασκηθεί σχετικά με τον τρόπο που γίνεται αυτή η μεταφορά, σε επίπεδο εικονογραφικό, αισθητικό, θεματολογικό, ιδεολογικό, αξιακό κ.ο.κ.», σημειώνει ο Κατσαδώρος, «το σημαντικό είναι ότι οι διασκευές αυτές προσδίδουν μια άλλη διάσταση στον τρόπο αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο παραμύθι και τον αναγνώστη του» (2017:770). Το γεγονός ότι η διασκευή παραπέμπει το παιδί σε ένα πρότερο, οικείο για εκείνο, κείμενο, εξυπηρετεί έναν βασικό σκοπό: την αποδυνάμωση στερεοτυπικών αντιλήψεων που είχαν ήδη περάσει και αποτυπωθεί στο μυαλό του. Καθώς το παιδί-αναγνώστης αναπτύσσει «διάλογο» με τη διασκευή ενός κλασικού παραμυθιού που του είναι ήδη γνωστό, νιώθει την άνεση να αναθεωρήσει παρελθοντικά νοητικά σχήματα και να επεξεργαστεί στο μυαλό του νέες αντιλήψεις. Σύμφωνα με τον Al Jafar, ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι κατά την επαφή τους με το διασκευασμένο παραμύθι, οι νεαροί αναγνώστες δεν χρειάζεται να εισέλθουν σε μια νέα, άγνωστη σε εκείνους περιοχή αλλά σε ένα περιβάλλον που τους παρέχει την ελευθερία και την ασφάλεια να εξερευνήσουν χωρίς δισταγμό νέες, πρωτόγνωρες ιδέες (2004:36) - μια άποψη που εκφράζει και η Joosen (2005:131).

Οι απεριόριστες δυνατότητες που προσφέρει το κλασικό παραμύθι κατά τη διασκευή του και η ισχυρή επιρροή του στον αναγνώστη, είναι και ο λόγος που έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον ως είδος από υπέρμαχους των ιδεών του φεμινιστικού κινήματος (Forster, 2015). Όπως αναφέρει η Joosen, στις διασκευές που διαπνέονται από φεμινιστικές αντιλήψεις παρατηρούμε την ανατροπή των έμφυλων στερεοτύπων που σχετίζονται με την πατριαρχία και, παράλληλα, την προώθηση της ιδέας της γυναικείας αλληλεγγύης - η γυναίκα δεν είναι πια υποταγμένη στον άντρα, ο γάμος δεν είναι για εκείνη η «υπέρτατη ανταμοιβή», η ομορφιά δεν συνδέεται πάντα με την αρετή ούτε η ασχήμια με την κακία, και ο πρίγκιπας δεν παντρεύεται πάντα «την πιο όμορφη σε ολόκληρο το βασίλειο» (2005:131). Στις σύγχρονες διασκευές, οι συμβάσεις

αναφορικά με τις απεικονίσεις των φύλων ξαναδουλεύονται, «ούτως ώστε να κωδικοποιήσουν στα παραμύθια αφηγήσεις που συγκρούονται με ή αμφισβητούν τις πατριαρχικές ιδεολογίες» (Κανατσούλη, 2008:108), ενώ η πιο σημαντική αλλαγή είναι ότι η ηρωίδα αναζητά να *αυτοπροδιοριστεί* και αυτό είναι συχνά ένα στοιχείο που καθορίζει αποφασιστικά την πλοκή (Zipes, 1986). Την ίδια στιγμή, μια σειρά αντρικών χαρακτήρων που διαφέρουν από τον τυπικό ήρωα των κλασικών παραμυθιών σκιαγραφούνται στις σελίδες των σύγχρονων διασκευών. Οι εν λόγω ήρωες έχουν ενσυναίσθηση, δείχνουν αλληλεγγύη, εκφράζουν τρυφερότητα και ευαισθησίες, αφοσιώνονται στην οικογένεια, και ορισμένες φορές κατακλύζονται από φόβους και ανασφάλειες (Crew, 2002). Η ιδέα μιας γυναίκας που αποδέχεται με παθητικό τρόπο κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους ή ενός άντρα που κρατά στα χέρια του την τύχη μιας γυναίκας - δύο από τα πλέον συνήθη μοτίβα στα παραμύθια των αδελφών Γκριμ, αλλά και πλήθος άλλων σεξιστικού τύπου προκαταλήψεων στα κλασικά παραμύθια, αποτελούν στη σύγχρονη εποχή μη αποδεκτές αντιλήψεις και αυτό αντανακλάται στην παιδική λογοτεχνία του σήμερα. Ως εκ τούτου, σύγχρονοι συγγραφείς-διασκευαστές εντοπίζουν σε κλασικά παραμύθια μοτίβα εδραιωμένα ως νόρμες και τα αποδομούν μέσω του αφηγηματικού λόγου, θεωρώντας τα πλέον αναχρονιστικά (Crew, 2002). Άλλωστε, όπως επισημαίνει η Hearne (1989:142), «οι καλές ιστορίες έχουν την ευελιξία να εγγράφουν στο εσωτερικό τους τις μεταβολές που επέρχονται στις κοινωνικές αξίες με το πέρασμα του χρόνου, κι έτσι ήρωες και πριγκίπισσες είναι σε θέση να σκιαγραφηθούν εκ νέου». Στις διασκευές αυτές, έμφυλοι ρόλοι αντιστρέφονται, δυναμικοί γυναικείοι χαρακτήρες αντικαθιστούν τις παθητικές ηρωίδες των κλασικών παραμυθιών, οι τρόποι με τους οποίους άντρες και γυναίκες είναι σε θέση να σκέφτονται όσα τους συμβαίνουν δεν είναι πια περιορισμένοι, ενώ οι όροι «αρρενωπότητα» και «θηλυκότητα» νοηματοδοτούνται από την αρχή.

Ωστόσο, οι σύγχρονες διασκευές κλασικών παραμυθιών δεν περιορίζονται στην αποδόμηση στερεοτύπων που σχετίζονται με το κοινωνικό φύλο και τους έμφυλους ρόλους, καθώς σημαντικό ρόλο στη θεματική τους καταλαμβάνει πλέον και ο εθνοπολιτισμικός Άλλος. Έτσι, στη θέση της (στερεοτυπικής) ηρωίδας με το ανοιχτόχρωμο δέρμα, τα ξανθά μαλλιά και τα γαλάζια μάτια, συναντάμε όλο και πιο συχνά γυναικείους χαρακτήρες που προέρχονται από μειονοτικές εθνοπολιτισμικές ομάδες, με καταγωγή από την Αφρική, τη Λατινική Αμερική, την Ασία και άλλες γωνιές του κόσμου. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα, η αποδόμηση στερεοτύπων που έχουν να κάνουν με το κοινωνικό φύλο εξελίσσεται παράλληλα με την αποδυνάμωση στερεοτυπικών αντιλήψεων που σχετίζονται με τον εθνοπολιτισμικό Άλλο. Σύμφωνα με την Pinsent (2009), «πολλά από τα βιβλία που πραγματεύονται το ζήτημα του κοινωνικού φύλου είναι εκείνα που πραγματεύονται συγχρόνως θέματα σχετικά με την κοινωνική ανισότητα, τη φυλή, τη γλώσσα, την κουλτούρα». Αντίστοιχα, πολλά από τα βιβλία που έχουν ως κύριο αντικείμενο την εθνοπολιτισμική ετερότητα, πραγματεύονται ταυτόχρονα και θέματα που αφορούν το κοινωνικό φύλο ή/και την κοινωνική τάξη - πρόκειται, δηλαδή, για ζητήματα που διασταυρώνονται μέσα στο

διαπολιτισμικό υλικό (Μάγος, 2010). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αναπαράσταση της κουλτούρας του Άλλου - από τον τρόπο ζωής, τα ήθη, τα έθιμα, και τις συνήθειες, μέχρι τις τέχνες και το φαγητό, σε μια προσπάθεια του δημιουργού να κατασκευάσει γέφυρες ανάμεσα στο παιδί-αναγνώστη και το «διαφορετικό». Όπως σημειώνει η Πρεβεζάνου (2007:84), «το σύγχρονο ιδεολογικό και κοινωνικό πλαίσιο που καταξιώνει την αποδοχή του 'άλλου' επηρεάζει τις διακειμενικές σχέσεις κειμένων για παιδιά» - έτσι, μια γνωστή ιστορία επαναχρησιμοποιείται «με σκοπό την ιδεολογική φόρτισή της αναφορικά με ζητήματα αποδοχής του άλλου», με το κλασικό παραμύθι να αποτελεί το πλέον πρόσφορο έδαφος για την ανατροπή στερεοτύπων και την προώθηση αντισυμβατικών αναπαραστάσεων της ετερότητας. Εν προκειμένω, ο διασκευαστής επιλέγει συγκεκριμένα δομικά υλικά από το πρωτότυπο για να αποτελέσουν το πλαίσιο, αφαιρεί, προσθέτει, τροποποιεί, και τελικά δημιουργεί νέα αφηγήματα στα οποία εγγράφονται διαπολιτισμικές αξίες.

Μέσα από τις διασκευές κλασικών παραμυθιών, το παιδί-αναγνώστης καλείται να σταθεί κριτικά απέναντι σε μια ιστορία με γνώριμο κέλυφος, να ανακαλέσει προϋπάρχουσες γνώσεις, να συνθέσει, να συγκρίνει, και να αρχίσει να οικοδομεί νέες αντιλήψεις σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με την ετερότητα. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, σημαντικές παράμετροι που δεν πρέπει να παραβλέπονται, είναι η ποιότητα του διασκευασμένου παραμυθιού με το οποίο έρχεται σε επαφή το παιδί-αναγνώστης και η καταλληλότητά του σε σχέση με το αναπτυξιακό του επίπεδο. Κρίνεται επίσης σκόπιμο να έχουμε βεβαιωθεί ότι το παιδί είναι επαρκώς εξοικειωμένο με την αρχική εκδοχή του παραμυθιού, προτού διαβάσει ή ακούσει τη διασκευή του (Μάγος, 2022).

Rapunzel to the Rescue (2020) της Lucy Rowland

Στην πρόσφατη διασκευή της *Ραπουνζέλ* των αδελφών Γκριμ, με τίτλο *Rapunzel to the Rescue* της Lucy Rowland, σε εικονογράφηση της Katy Halford, οικεία μοτίβα αποδομούνται, στερεότυπα υπονομεύονται με κάθε δυνατό τρόπο και οι ρόλοι των κεντρικών ηρώων αντιστρέφονται. Το πρόσωπο που είναι φυλακισμένο στον πύργο δεν είναι η Ραπουνζέλ, όπως συμβαίνει στην κλασική εκδοχή, αλλά ένας ξανθός πρίγκιπας με μια μακριά γενειάδα, της οποίας τις μαγικές ιδιότητες εκμεταλλεύεται η μάγισσα που τον είχε απαγάγει από τους βασιλείς γονείς του, όταν ήταν σε βρεφική ηλικία. Το παιδί-αναγνώστης συναντά τη Ραπουνζέλ στην πορεία της ιστορίας ως μια θαρραλέα μουσικό του δρόμου, με σκούρα χαρακτηριστικά που παραπέμπουν σε κάποια μειονοτική εθνοπολιτισμική ομάδα που δεν διευκρινίζεται. Η νεαρή κοπέλα τραγουδά με την κιθάρα της στο δρόμο με σκοπό να μαζέψει χρήματα, για να αγοράσει φάρμακα στην άρρωστη μητέρα της. Ο πρίγκιπας μαγεύεται από τη φωνή της, βγαίνει στο παράθυρο, την αντικρίζει και την ερωτεύεται. Η Ραπουνζέλ πλησιάζει τον πύργο, παρακολουθεί τη μάγισσα, καθώς σκαρφαλώνει ως το παράθυρο του πύργου, για να μπει στο δωμάτιο του πρίγκιπα, κι αφού σιγουρευτεί ότι το πεδίο είναι ελεύθερο, κάνει κι εκείνη το ίδιο. Οι δύο νέοι γνωρίζονται και αναπτύσσουν μια όμορφη φιλία, ενώ παράλληλα καταστρώνουν ένα σχέδιο απόδρασης από τον πύργο. Την ημέρα της

υλοποίησης του σχεδίου, η Ραπουνζέλ σκαρφαλώνει και συναντά τον πρίγκιπα στο δωμάτιο του. Μόλις φτάνει και η μάγισσα στο χώρο, η κοπέλα κόβει τη μαγική γενειάδα του πρίγκιπα, και οι δυο τους πηδούν από το παράθυρο φορώντας αλεξίπτωτα. Η μάγισσα σαστισμένη, αρπάζει την πολύτιμη γενειάδα, η οποία όμως κολλάει στο πρόσωπό της. Λίγο αργότερα, αφού ο πρίγκιπας επανενωθεί με την οικογένειά του, προσκαλεί τη Ραπουνζέλ και τη μητέρα της σε δείπνο στο παλάτι. Ο βασιλιάς και η βασίλισσα της προσφέρουν χρυσάφι ως ανταμοιβή που βοήθησε το γιο τους να επιστρέψει, ωστόσο εκείνη ευγενικά το αρνείται και δηλώνει ότι αυτό που θέλει είναι να συνεχίσει να τραγουδά. Σε μια ακόμα ανατροπή ως προς την πλοκή, το τέλος της ιστορίας παρουσιάζει τη Ραπουνζέλ και τον πρίγκιπα να δίνουν συναυλία με ένα ροκ μουσικό σχήμα. Ανάμεσα στο πλήθος που τους παρακολουθεί διακρίνουμε χαρακτήρες άλλων πασίγνωστων κλασικών παραμυθιών: τα τρία γουρουνάκια, τον βάτραχο πρίγκιπα, την Κοκκινοσκουφίτσα και την Χρυσομαλλούσα με τις τρεις αρκούδες - διακείμενα σε περίοπτη θέση του βιβλίου.

Η εν λόγω διασκευή διαπνέεται έντονα από διαπολιτισμικά ιδεώδη τόσο στο θέμα του εθνοπολιτισμικού όσο και του έμφυλου Άλλου. Κατά πρώτον, η αντιστροφή των ρόλων αποδομεί πλήρως τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά που συνοδεύουν τους γυναικίους χαρακτήρες στα κλασικά παραμύθια. Τα φεμινιστικά μηνύματα της ιστορίας διαχέονται σχεδόν σε κάθε σελίδα. Σε αυτή την εκδοχή, η Ραπουνζέλ δεν είναι πλέον μια «δεσποσύνη σε κίνδυνο» που περιμένει τη σωτηρία της από έναν άντρα, αλλά μια γυναίκα γενναία, ανεξάρτητη, πολυμήχανη, δυναμική και αποφασιστική. Αντίθετα με τις παθητικές πριγκίπισσες των παραμυθιών, η Ραπουνζέλ βγαίνει στο δρόμο και εργάζεται, για να καλύψει τα έξοδα της άρρωστης μητέρας της. Όταν συναντά τον φυλακισμένο πρίγκιπα, εκείνη είναι που παίρνει την πρωτοβουλία να οργανώσει ένα σχέδιο απόδρασης και να τον σώσει, εξασφαλίζοντας παράλληλα τα μέσα, για να πετύχει το εγχείρημα - το ψαλίδι και τα αλεξίπτωτα. Στο τέλος, όταν της προσφέρεται χρυσάφι ως αμοιβή για την πράξη γενναιότητας στην οποία προχώρησε, εκείνη το αρνείται - τα κίνητρά της, άλλωστε, δεν είναι υλιστικά - και το μόνο που θέλει είναι να συνεχίσει να παίζει μουσική. Στο ανατρεπτικό φινάλε, δεν βλέπουμε τη Ραπουνζέλ και τον πρίγκιπα να παντρεύονται και να «ζουν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα», όπως στα κλασικά παραμύθια, αλλά τους δυο τους να δίνουν συναυλία σε κάποια μουσική σκηνή. Αν και ανήκει σε μειονοτική ομάδα, η ηρωίδα του βιβλίου της Rowland δεν χρειάζεται να προσπαθήσει προκειμένου να αφομοιωθεί στην κυρίαρχη ομάδα - ένα μοτίβο που συναντάμε συχνά σε παιδικά βιβλία που αναφέρονται στην ετερότητα. Από την πρώτη ως την τελευταία σελίδα, η Ραπουνζέλ είναι απλώς ο εαυτός της και ο πρίγκιπας γοητεύεται από την προσωπικότητά της. Το να παραμείνεις ο εαυτός σου κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες, έχοντας πίστη στις ικανότητές σου, είναι ένα ισχυρό μήνυμα που διατρέχει τη σύγχρονη αυτή διασκευή του παραμυθιού των Γκριμ.

Το *Rapunzel to the Rescue* είναι ένα λογοτεχνικό έργο με παιχνιδιάρικη διάθεση και διάχυτες αναφορές στο μεταφυσικό και στη μαγεία. Η εικονογράφηση

χαρακτηρίζεται από έναν ευφάνταστο συνδυασμό στοιχείων από το χθες και το σήμερα, με διακειμενικές συνδέσεις που δεν αφορούν αποκλειστικά το παραμύθι των Γκριμ αλλά και ένα πλήθος ακόμα ετερόκλητων προκειμένων. Η Ραπουνζέλ της Rowland απεικονίζεται να φορά ένα μοντέρνο φούτερ με κουκούλα και κολλητό τζιν παντελόνι αλλά και μπότες που παραπέμπουν σε ηρωίδες κλασικών παραμυθιών.

Οι αναφορές στη σύγχρονη, ποπ κουλτούρα είναι συχνές και διάσπαρτες - η μάγισσα κλέβει το βασιλικό μωρό με μια μηχανή μεγάλου κυβισμού, οι άνθρωποι στο χωριό διαβάζουν την εφημερίδα “The Hairy Mail” (παραπομπή στην βρετανική “The Daily Mail”), ενώ στο δωμάτιο του πρίγκιπα υπάρχουν σκόρπια αντικείμενα που παραπέμπουν στη σύγχρονη κουλτούρα - αφίσες ροκ συγκροτημάτων, ηχεία, μια φωτογραφική μηχανή, μια υδρόγειος σφαίρα, ένα κινητό με ακουστικά, ένα τηλεσκόπιο και πολλά άλλα, πλάι σε αντικείμενα που συναντάμε σε πιο «παραδοσιακές» εκδοχές της Ραπουνζέλ, όπως ο μεγάλος οβάλ καθρέφτης. Κάπου εκεί παρατηρούμε και μια αφίσα που απεικονίζει τρεις αρκούδες (“The Bears”) να βαδίζουν η μία πίσω από την άλλη πάνω σε μια διάβαση - μια σαφής αναφορά στο μουσικό συγκρότημα “The Beatles” - αλλά και μια αφίσα που απεικονίζει τον “Wolfie Wonder” - μια παραπομπή στον Αμερικανό καλλιτέχνη της μουσικής Stevie Wonder. Μέσα από την εικονογράφηση ο αναγνώστης πληροφορείται επίσης ότι ο πρίγκιπας αυτός δεν είναι ο τυπικός ήρωας που αναζητά την περιπέτεια ή σώζει δεσποσύνες, αλλά ένας άντρας με πολλά και ποικίλα ενδιαφέροντα, όπως η μουσική, το διάβασμα βιβλίων, η χειροτεχνία, τα μαστορέματα, το σκάκι και ο μοντελισμός. Στην υπό μελέτη διασκευή, τόσο ο

εικονικός όσο και ο κειμενικός λόγος μεταφέρουν ξεκάθαρα την ιδέα ενός άντρα με ευαισθησίες, ενσυναίσθηση, ευγένεια και λεπτό γούστο - χαρακτηριστικά που στα κλασικά παραμύθια αποδίδονται κατά κανόνα στους γυναικείους χαρακτήρες.

Τόσο ο πρίγκιπας όσο και η Ραπουνζέλ, αλλά και η μάγισσα, η οποία παρουσιάζεται ως έχουσα επιχειρηματικό δαιμόνιο, καθώς στήνει έναν εμπορικό πάγκο και πουλά σε μπουκαλάκια τις μαγικές τρίχες από τη γενειάδα του πρίγκιπα, είναι χαρακτήρες αντισυμβατικοί και αντικομορμιστές από την αρχή ως το τέλος, με αποκορύφωμα την Ραπουνζέλ που καταφθάνει στο βασιλικό δείπνο, φορώντας τα αγαπημένα της casual ρούχα και όχι ένα επίσημο φόρεμα. «Να είσαι ο εαυτός σου, όποιος κι αν είσαι και από όπου κι αν προέρχεςαι» είναι το μήνυμα που κυριαρχεί - μια ιδέα απόλυτα συμβατή με τα διαπολιτισμικά ιδεώδη, η οποία ενισχύει την αυτοεκτίμηση του παιδιού-αναγνώστη.

Το *Rapunzel to the Rescue* χρησιμοποιεί την τεχνική της παρωδίας και ανατρέπει την πλοκή του πρωτότυπου, όχι με σκωπτική διάθεση, αλλά με σκοπό να αποδομήσει, με έναν παιχνιδιάρικο και άκρως εντυπωσιακό τρόπο, κυρίαρχα στερεοτυπικά μοτίβα των κλασικών παραμυθιών που αφορούν το φύλο και την κοινωνική τάξη, ενώ παράλληλα εγγράφει διαπολιτισμικές αντιλήψεις σε σχέση με τον εθνοπολιτισμικό Άλλο. Όπως επισημαίνει η Κανατσούλη (2000: 53-54, 56), η παρωδία αποτελεί «μια κατηγορία κειμένων που παραπέμπουν σε κάποια προκείμενα, [όπου] ιδέες που είναι κοινωνικά αποδεκτές απογυμνώνονται από την αξία τους και ακριβώς οι αντίθετές τους, όπως τις εκφράζει ο αντισυμβατικός, αλλά συμπαθής ήρωας της ιστορίας, επικρατούν»

- ως εκ τούτου, παλαιότερα λογοτεχνικά έργα φωτίζονται ιδεολογικά με νέους τρόπους. Μέσα από την υιοθέτηση ποικίλων αφηγηματικών τεχνικών, το *Rapunzel to the Rescue* ενθαρρύνει το παιδί-αναγνώστη, με ιδιαίτερα διασκεδαστικό τρόπο, να ανατρέξει σε προϋπάρχουσες γνώσεις σε σχέση με την κλασική εκδοχή, να σκεφτεί, να συνθέσει, να συγκρίνει και να προσδώσει νέα νοήματα σε οικεία του μοτίβα. Συνολικά, πρόκειται για ένα λογοτεχνικό έργο που διαπνέεται από σημαντικές προοδευτικές ιδέες σε ζητήματα ετερότητας - ένα μόνο από το πλήθος βιβλίων του αμερικανικού εκδοτικού οίκου Scholastic Books, ο οποίος, εναρμονισμένος με τις ανάγκες μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, εκδίδει και προωθεί συστηματικά υλικό με διαπολιτισμική διάσταση και πρωτοποριακές ιδέες σε επίπεδο εκπαίδευσης.

Επίλογος

Οι τρόποι με τους οποίους η ετερότητα εγγράφεται στο παιδικό βιβλίο είναι ένα ζήτημα που απασχολεί εκτενώς θεωρητικούς και κριτικούς λογοτεχνίας αλλά και παιδαγωγούς που χρησιμοποιούν τη λογοτεχνία ως εργαλείο καλλιέργειας ποικίλων γνωστικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων μέσα στη σχολική τάξη. Για πολλές δεκαετίες, κυρίαρχες στο παιδικό βιβλίο ήταν ιδέες που σχετίζονταν με το αφομοιωτικό μοντέλο διαχείρισης της ετερότητας, σύμφωνα με το οποίο ο Άλλος όφειλε να συμμορφωθεί πλήρως στις επιταγές της κυρίαρχης κουλτούρας προκειμένου να γίνει αποδεκτός. Αυτό άρχισε να διαφοροποιείται σημαντικά, όταν το αίτημα για ισότητα και συμπερίληψη από διαχρονικά περιθωριοποιημένες ομάδες έγινε επιτακτικό. Η αντίδραση απέναντι στις μονοπολιτιστικές προσεγγίσεις και στην έλλειψη ορατότητας του Άλλου εκφράστηκε αρχικά σε βιβλία για ενήλικες και στη συνέχεια και σε παιδικά λογοτεχνικά έργα, όπου σταδιακά το διαπολιτισμικό μοντέλο αντικατέστησε το αφομοιωτικό. Τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότεροι συγγραφείς που στόχο έχουν την ενσωμάτωση της διαπολιτισμικής προσέγγισης στα έργα τους, αντιλαμβάνονται τη διαχρονική δύναμη των κλασικών παραμυθιών, τα επιλέγουν ως πρώτη ύλη για τη δημιουργία ευφάνταστων διασκευών, μέσα στις οποίες αποδομούν διαχρονικά στερεότυπες αντιλήψεις και εγγράφουν ιδέες που συμβαδίζουν με τις αρχές της ισότητας και της συμπερίληψης όλων των ανθρώπων στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Έτσι, στοιχεία της πλοκής του πρωτότυπου κειμένου που διαπνέονται από αναχρονιστικές αντιλήψεις τροποποιούνται ή παραλείπονται εξολοκλήρου, ήρωες σκιαγραφούνται από την αρχή και αποκτούν μεγαλύτερο βάθος - αποκλίνοντας από την τυπική εικόνα που παρουσιάζουν στην αρχική εκδοχή, και νέες αξίες μεταφέρονται στο παιδί-αναγνώστη.

Ένα αυθεντικό διαπολιτισμικό λογοτεχνικό έργο είναι εκείνο που αναδεικνύει τα κοινά για όλους στοιχεία της ανθρώπινης εμπειρίας, πάνω στα οποία είναι εφικτό να κατασκευαστούν γέφυρες ανάμεσα στις ετερότητες. Είναι εκείνο που μέσα από τον κειμενικό και εικονικό του λόγο, οι νεαροί αναγνώστες ενθαρρύνονται να επαναπροσδιορίσουν παλαιότερες πεποιθήσεις και να αποκτήσουν μια πιο ευρεία αντίληψη του κόσμου που τους περιβάλλει. Είναι εκείνο που καλλιεργεί συστηματικά στο παιδί συναισθηματικές και κοινωνικές δεξιότητες που μπορούν να αποτελέσουν

πολύτιμα εφόδια στη ζωή του. Μια αφθονία σύγχρονων παιδικών βιβλίων με διαπολιτισμική διάσταση είναι σε θέση να λειτουργήσουν σήμερα ως ισχυρά μέσα ευαισθητοποίησης, προωθώντας τις ιδέες της ισότητας και της συμπερίληψης, αλλά και το ιδανικό μιας πλουραλιστικής κοινωνίας όπου ο αμοιβαίος εμπλουτισμός μπορεί να οδηγήσει την ανθρωπότητα σε ειρήνη και πρόοδο.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Garner, J. F. (2012). *Politically correct bedtime stories*. London: Souvenir Press.
Rowland, L. (2020). *Rapunzel to the Rescue* (K. Halford, Illus.). New York: Scholastic.

Δευτερογενείς πηγές

- Γαβριηλίδου, Σ. (2013). Όταν η Κοκκινোসκουφίτσα φεύγει από το δάσος των Γκριμ. *Κείμενα*, 16.
http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=269:2013-02-03-20-54-30&catid=60:tefxos16&Itemid=96
Ζαν, Ζ. (1996). *Η δύναμη των παραμυθιών*. Τζαφεροπούλου, Μ. (Μτφ). Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
Κανατσούλη, Μ. (2008). *Ο ήρωας και η ηρωίδα με τα χίλια πρόσωπα: Νέες απόψεις για το φύλο στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Gutenberg.
Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω/Δάρδανος.
Κατσαδώρος, Γ. (2017). Σύγχρονες μεταπλάσεις των παραμυθιών των αδελφών Γκριμ. Στο Γ.Μ. Μερακλής, Γ. Παπαντωνάκης, Μ. Καπλανόγλου (Επιμ.), *Το παραμύθι από τους αδελφούς Grimm στην εποχή μας: Διάδοση και μελέτη*. Αθήνα: Gutenberg.
Κώτσιου, Ν. (1995). Ανατροπές. *Διαβάζω*, 354, 134.
https://issuu.com/diavazo.gr/docs/aa315_issue_354
Μάγος, Κ. (2010). Καθρέφτες και παράθυρα, γέφυρες και σταυροδρόμια». Αξιολόγηση εκπαιδευτικού υλικού ως προς τη διαπολιτισμική του διάσταση. Στα Πρακτικά του 13^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου: «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα» (Πάτρα, 07-09/05/10), Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών, 298-309.
Μάγος, Κ. (2022). *Το πέταγμα του Ερόλ: Κριτική διαπολιτισμική εκπαίδευση στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία*. Αθήνα: Gutenberg.
Πρεβεζάνου, Β. (2007). *Ιδεολογικές διαστάσεις του 'Άλλου' στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Κέδρος.
Al Jafar, A., & Buzzelli, C.A. (2004). The art of storytelling for cross cultural understanding. *International Journal of Early Childhood*, 36.
<https://doi.org/10/1007/BF03165939>

- Crew, H. (2002). Spinning new tales from traditional texts: Donna Jo Napoli and the rewriting of the fairy tale. *Children's Literature in Education*, 32(2), 77-95. https://www.researchgate.net/publication/225815089_Spinning_New_Tales_from_Traditional_Texts_Donna_Jo_Napoli_and_the_Rewriting_of_Fairy_Tale
- Eisfeld, C. (2014). *How fairy tales live happily ever after: (Analyzing) the art of adapting fairy tales*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Forster, G. (2015). *Fairy tale theory and explorations of gender stereotypes in post-1990s Rapunzel adaptations*. Unpublished doctoral dissertation. De Montfort University, Leicester, U.K. <https://core.ac.uk/download/pdf/228200472.pdf>
- Hearne, B. (1989). *Beauty and the Beast: Visions and revisions of an old tale*. Chicago: University of Chicago Press.
- Joosen, V. (2005). Fairy tale retellings between art and pedagogy. *Children's Literature In Education*, 36(2), 129-139. https://www.researchgate.net/publication/227071000_Fairy-tale_Retellings_between_Art_and_Pedagogy
- Pinsent, P. (2009). Ζητήματα φυλετικής και εθνοτικής ταυτότητας στη λογοτεχνία για παιδιά και νέους: Από την προκατάληψη στην πολιτική της ετερότητας. Μ. Καραγιάννη (Επιμ.). *Κείμενα*, 9. http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=140:p3t9&catid=53:tfxos9&Itemid=88
- Rowland, L. (2020). *Rapunzel to the Rescue* (K. Halford, Illus.). New York: Scholastic.
- Stephen, J., & McCallum, R. (1998). *Retelling stories, framing culture: Traditional story and metanarratives in children's literature*. Hove, UK: Psychology Press.
- Zipes, J. (1986). *Don't bet on the prince*. London: Routledge